

УДК 37.013.43.015.31:316.42]

ЮЛІЯ ЛИСЕНКО
(Харків)

РОЛЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ МОЛОДІ

Досліджено вплив музичного виховання на молодіжну субкультуру, визначено його роль у культурному розвитку нової генерації. Розглянуто умови формування музичної культури підлітків

Ключові слова: музичне виховання, соціальність, підлітки, музична культура, музичний смак.

Трансформаційні процеси соціокультурного простору обумовлюють зростання потреб нової генерації й ускладнюють її самовиховання. Сучасна естрадна музика, яка користується найбільшою популярністю серед представників молодіжної субкультури, передусім підлітків, є засобом реалізації вікових потреб. Проте її соціально-виховний потенціал недостатньо використовується навчальними закладами, зокрема в музичному вихованні, що спричиняє зниження рівня як соціальної, так і музичної культури молоді. Музичний смак як основа останньої формується через сприйняття, яке, у свою чергу, впливає на соціальне формування підростаючого покоління, відображаючи таким чином його культуру, цінності, суспільні зв'язки. На нашу думку, послідовне систематичне музичне виховання в поєднанні з соціальним зменшить стихійні процеси щодо впливу музики на підлітків, а сталий музичний смак дозволить свідомо диференціювати музичну продук-

цію сьогодення, що зумовить свідоме ставлення молоді до цінностей музичної культури.

Проблемами музичного виховання, як правило, займаються вчені-педагоги. Розглядаючи умови формування музичного смаку з метою підвищення рівня музичної культури, науковці звертаються до психології, а саме до процесу музичного сприйняття. У цьому аспекті проблему досліджували як корифеї науки, так і сучасні вчені в галузі психології (Л. Виготський, М. Дроздова, Є. Назайкінський, В. Пушкар, П. Скляр, Б. Теплов, Н. Тихомирова), естетики (Ю. Борев), мистецтвознавства (В. Откидач), педагогіки (І.Климук, О.Олексюк, О.Ростовський, О.Сапожнік, Г.Шостак), соціальної педагогіки (В. Дряпіка, І. Зверева, Л. Коваль, С. Хлебик). Проте визначний вплив музичного виховання на соціалізацію підлітків вивчено недостатньо. Саме тому мета нашої статті полягає у визначенні як соціально-виховного впливу на музичну культуру підлітків, так і музично-виховного – на соціальність представників молодіжної субкультури.

Відомо, що музичне мистецтво має вагомe значення в соціальному розвитку особистості. За його допомогою відбуваються не лише розвиток, а й певні трансформації у світобаченні людини, її цінностях, життєвих пріоритетах. Проте разом із поширенням глобальних комунікацій „мистецтво втягується в потік щоденної інформації” і безпосередньо в рекламу, а „...предмет, якому властива істинна естетична цінність, виконує роль привабливої обгортки” [11, с. 25, 40]. Так відбулась активна інтеграція музичного мистецтва в маси, що спричинило, з однієї сторони, звичність до його легкого доступу, „побутовість” і зниження музичної культури суспільства загалом, з іншої – популярність у представників (носіїв) молодіжної субкультури, що набуло ролі потужного засобу соціалізації.

Носіями молодіжної субкультури є молодь від 14 до 35 років, вікові межі якої встановлені Законом України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”. Однак, ми вважаємо, що особливої уваги соціальних педагогів потребують молоді люди в підлітковому віці, тому в нашому дослідженні розглядаємо носіїв молодіжної субкультури віком 14-15 років. Цей вік є етапом прилучення підлітків до молодіжної субкультури. Підлітковий період є кризовим як на психофізіологічному рівні, так і на соціальному. Як бачимо, соціально-педагогічна робота з підлітками більш ефективна на початковому етапі розвитку молодіжної субкультури, зокрема, засобами сучасної естрадної музики, що зумовить просоціальне формування молодіжної субкультури в цілому.

Нині інтенсифікація процвітання естрадного музичного мистецтва, на жаль, відбувається за рахунок згасання потреби у класичних творах минулого. Фахівці вбачають у цьому об’єктивні обставини. Наприклад, Т. Адорно вважає причиною такої тенденції втрату високою музикою інноваційних елементів, котрі пропонує легка. Проте В. Дряпіка зауважує, що не можна замінити виховні функції одного стилістичного напрямку музики іншим, оскільки кожний має свої специфічні особливості впливу на індивіда [5, с. 110], а значить і на соціальний розвиток молодіжної субкультури.

Існує багато нарікань із боку прихильників академічної музики стосовно масового споживання музичних творів, що призводить до зниження потреб суспільства в якості останніх. Урешті-решт, комерційній музиці притаман-

не нав'язування, що не завжди правильно відображує музичні потреби слухачів і їхній рівень музичної культури. Зокрема, О. Семашко характеризує об'єктивну реальність тим, що „музика ...посідає ...перше місце за кількістю часу, який їй приділяється“, але відмічає низьку культуру сприймання академічної музики й відповідно загальний рівень публіки, від чого залежить загальна якість музичної творчості композиторів [9, с. 125, 131]. Проте Ю. Борев надає пріоритетності творцю, котрий повинен вести за собою публіку, підвищуючи її „художній смак і культурний потенціал“ [1, с. 274]. Утім, розбіжність у думках учених стосовно впливу провідної ролі слухачів та творців на рівень музичної культури суспільства дозволяє констатувати, що прогресивність останньої, її здатність розвивати людину, зокрема соціально, є взаємообумовленим процесом, і її рівень залежить як від творців, так і від споживачів.

Нині музичний плюралізм визначає необхідність превентивних дій щодо споживання музичної продукції. Тому однією з умов підвищення музичної культури суспільства, на нашу думку, є інтеграційна якість музичного виховання і соціалізації з дитинства, що зумовлює використання принципів систематичності та послідовності, які визначають перспективи процесу закладання фундаментальних соціальних, музичних цінностей, досвіду, знань, навичок. Основою музичної культури є розвиток музичного смаку і соціально-педагогічний аспект відіграє в цьому значущу роль, оскільки формування смаку має починатися з сім'ї.

Наступний вагомий навчальний і соціально-виховний заклад – школа. На неї покладено реалізацію пріоритетної функції у сфері музично-естетичного виховання. Ставлення адміністрації школи до уроків музики визначає навчальний музичний рівень школярів і ставлення до цього уроку самих учнів. У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій музично-освітні програми мають урахувувати нинішні музичні й соціальні потреби нової генерації, захищаючи останню від пасивного, недиференційованого споживання інформації, зокрема музичного характеру. Оскільки фундаментальний розвиток особистості відбувається саме в період тривалого навчання у школі, варто максимально використати цей час для музичного виховання, формуючи, як музичний смак, так і збагачуючи соціальний досвід учнів. Це в майбутньому відобразатиме гармонійність, активність і творчість представників молодіжної субкультури.

З цього приводу Р. Тельчарова зауважує, що процес виховання музичного смаку більше здійснюється саме на сучасній естрадній музиці, але, на жаль, у школі, зокрема на уроці музики, сучасна естрадна музика не часто використовується. Тому вагомість її застосовування аби зацікавити, привабити та активізувати підлітків стає обов'язковою умовою музичного і соціального виховання, оскільки це дає можливість підсвідомо формувати критичне ставлення до нинішньої музичної продукції.

Як бачимо, застосовування сучасної естрадної музики на уроці допоможе, по-перше, установити довірливі відносини в системі „учитель – учень“. По-друге, аналіз сучасних музичних творів надасть повнішу інформацію вчителю про учня, насамперед, про емоційні переживання дитини, її внутрішній світ, зменшить дистанцію між учителем та учнем, уможливить успішність процесу виховання, підтримки, яка є необхідною дітям особливо

в підлітковий період онтогенезу. По-третє, стане запорукою авторитетності вчителя як особистості. Нарешті, це добре зміцнюватиме імунітет до неякісної музики, що нині пропонують засоби масової інформації.

Паралельно зі школою працюють над формуванням музичної культури і позашкільні заклади. Так, Т. Фурсенко зазначає, що шкільний урок не в змозі надати повноцінний духовно-естетичний розвиток підліткові, тому мають неодмінно використовуватися резерви позашкільних закладів. Дослідниця акцентує увагу на недостатній присутності музики масових жанрів у позашкільній діяльності, яка має міцний педагогічний потенціал, котрий майже не використовується. Слід зазначити, що у зв'язку з сучасними економічними умовами не всі діти відвідують позашкільні музичні заклади, тому школа – це могутній плацдарм для виховання духовно розвинених представників суспільства. Тому метод художньо-педагогічного спілкування, сутність якого полягає в „організації художньо-змістового спілкування вчителя і учнів на основі підготовки до сприймання, аналізу та обміну враженнями про музичний твір” [8, с. 17], є актуальним для формування не тільки музичного смаку, але й музичної культури носіїв молодіжної субкультури.

Музичне сприймання є початковим етапом у формуванні музичного смаку. Нині сприйняття музики досліджується не тільки психологічною наукою, але і педагогічною, оскільки доведено, що його формування – процес педагогічно керований (І. Климук, О. Олексюк, О. Ростовський, Г. Шостак). Згідно з концепцією О. Ростовського, музичне сприймання – це основа музичного виховання й кероване соціально-педагогічне явище [8, с. 10]. Тому варто визначити зв'язок сприйняття музики з розвитком музичного смаку та соціальним вихованням підлітків.

Сприйняття як психічна категорія – „відображення предметів і явищ у сукупності притаманних їм властивостей та частин при безпосередній дії їх на органи чуття” [6, с. 177]. Ю. Борєв, у свою чергу, розкрив процес сприйняття саме мистецтва як „потаємний, особистий, інтимний процес, який протікає в глибині свідомості людини й важко фіксований при спостереженні” [1, с. 269]. Як бачимо, музичне сприйняття, передусім, є індивідуальним, перемінним процесом, тому що кожна особистість характеризується власним ступенем розвитку психічних процесів і властивостей. Учений-психолог В. Пушкар зазначає, що музичне сприйняття залежить від субкультурних, етнопсихічних та типологічно-особистісних чинників, проте останні є визначальними, оскільки особистість краще сприймає твір, який був написаний людиною з сумісним для неї психологічним типом [7, с. 3, 11]. Проте необхідно наголосити, що сприйняття різної за напрямками (поп, рок, джаз, фольклор) музики в певних обставинах (на одинці, в колективі), певному середовищі (референтної групи, на концерті, удома біля телеекрану, на уроці) має свою специфіку. Значить адекватне сприйняття музики представниками молодіжної субкультури залежить як від психологічних, фізіологічних, так і соціальних умов.

Відзначаючи умови, що впливають на якість музичного сприйняття, учені вважають головними: установку (Ю. Борєв, М. Дроздова, І. Климук, Є. Назайкінський, О. Олексюк, О. Ростовський, Г. Шостак), інформаційну обізнаність (І. Климук, О. Ростовський, Б. Теплов), слуховий і музичний досвід (Р. Тельчарова, Ю. Фохт-Бабушкін), асоціативну діяльність (В. Дряпіка), куль-

турно-освітній рівень (І. Зверева, Л. Коваль, В. Семенов, Ю. Фохт-Бабушкін, С. Хлеб'юк), життєвий досвід (Ю. Борев, І. Зверева, І. Климук, Л. Коваль, С. Хлеб'юк). Зокрема Є. Назайкінський надає пріоритетності життєвому досвіду, оскільки останній за своєю природою є соціальним, а також зауважує, що сприйняття творів мистецтва є частиною соціального досвіду. Звісно, у процесі сприйняття ми проєктуємо отримані враження, почуття, емоції, думки, досвід та об'єктивну реальність на свою індивідуальність, даючи суб'єктивну оцінку.

На якість сприйняття тих чи інших музичних творів впливають також ціннісні орієнтації, які прищеплюються у процесі всебічного розвитку індивідуума сім'єю, соціальними інституціями. Проте кризовий період переходу від дитинства до дорослості характеризується переоцінкою цінностей і „сімейні” цінності заміщуються груповими, субкультурними. Тому саме від соціально-педагогічної роботи засобами музики з носіями молодіжної субкультури залежатиме формування і розвиток соціальності молоді, її спрямованість на суспільний характер діяльності, формування музичної культури.

Погоджуємося з Р. Тельчаровою, яка зазначає, що музичний смак об'єднує минулий досвід музичного сприймання, переживання, емоційно-образного мислення, адже формується за допомогою емоцій, почуттів, інтересів, потреб та оцінки. У представників молодіжної субкультури емоції, почуття надто бурхливі й вразливі в цьому віці, оскільки вони сприймають музику на „вищому абсолютному порозі чутливості” [2, с. 160], тому її вплив може мати як позитивний характер, так і негативний. З психології відомо, що емоційний стан особистості впливає на її діяльність, поведінку, тому значним показником у розвитку підлітків є здатність керувати емоціями та почуттями [6, с. 281]. Якщо музичний твір відповідає музичній потребі слухача, то це викликає позитивні емоції, якщо ні – негативні, що відбивається на активності носіїв молодіжної субкультури, зокрема суспільній. Зрештою, сталий музичний смак є необхідною умовою не тільки музичного розвитку, а й соціального.

Відомий психолог Л. Виготський виділяє пріоритетність багатства емоційних вражень, переживань, що є проявом естетичної реакції людини на музичний об'єкт. Ця реакція починається саме з почуттєвого сприйняття, а її наслідком стає духовне насичення суб'єкта різноманітними позитивними рисами та якостями [3, с. 237-262]. Такий погляд дає підстави стверджувати, що зв'язок музичного виховання і соціального беззаперечний. Музика впливає на формування внутрішнього світу людини, тому від її якості залежатиме формування та розвиток соціальності підлітків зокрема. Б. Теплов пояснює, що завдяки емоційному переживанню музики розуміється її зміст та реалізується когнітивна функція, адже „ми через емоцію пізнаємо світ” [10, с. 116, 131]. Тому музичний розвиток особистості і соціальний є взаємообумовленим процесом, тобто від соціальності залежить процес музичного сприймання, а від останнього – соціальне вдосконалення індивідуума. Тому музика виховує не тільки емоційну, соціальну культуру особистості, а духовну в цілому.

Педагоги, як правило, вивчаючи процес музичного сприймання, акцентують увагу на формуванні музично-теоретичних знань. Безумовно, останні

мають значення, утім, дослідження вчених інших галузей науки, зокрема В. Пушкара, Р. Тельчарової доводять, що не завжди рівень музичної освіти відповідає рівню сформованості музичного сприйняття й музичної культури загалом. Р. Тельчарова зазначила, що 72 % молоді зі спеціальною музичною освітою полюбляє естрадні пісні. На нашу думку, музично-теоретичні знання обов'язково мають бути підкріплені соціальними: у процесі аналізування, порівняння музичних творів слід апелювати не тільки до минулого, але й до сучасних реалій, життєвого досвіду самих представників молодіжної субкультури. Ми погоджуємося з М. Дроздовою, яка дотримується думки, що сприймання різниться в певній соціальній групі, зокрема молоді, за культурно-освітнім рівнем: 1) молодь, яка надає перевагу рок- та поп-музиці; 2) слухає джаз; 3) полюбляє класичну музику [4, с. 26], оскільки культура та освіта індивіда є прерогативою соціального пізнання дійсності. Проте додамо важливість соціально-педагогічного впливу на виховання особистості. Отож, музичне сприймання – процес пізнання, який знаходиться у взаємодії чуттєвого та раціонального. Формуючи музичну культуру підлітків на чуттєвому рівні (через музичне сприйняття), відбуваються перетворення на рівні раціонального (усвідомлення цінностей музичної культури). Е. Нойманн, наголошує на необхідності цілісного сприймання, пізнання світу, єдиній реальності. Така можливість існує, коли не має „перегорошок” між свідомим (зовнішнім світом) і несвідомим (душею), оскільки ці психічні складові суб'єкта посилають імпульси одна одній у процесі здійснення як свідомих перетворень, так і несвідомих [12, с. 207–229]. Отже, сприйманню належить фундаментальна роль у формуванні музичної культури підлітків і їхньому соціальному розвитку.

Таким чином, проаналізувавши дослідження науковців, дійшли висновку, що спостерігається дві закономірності: 1) „інтелектуальний” рівень емоцій і почуттів проявляється в умінні адекватно сприймати твори мистецтва; 2) ставлення до прекрасного (зокрема мистецтва) відбиває рівень культури особистості, її духовність, взаємозв'язки з навколишнім середовищем. Тому формування не тільки музичного смаку як основи виховання музичної культури, але й соціальності як результату соціального виховання, інтегровано надають фундамент для розвитку духовної культури гармонійно розвинених підлітків і молодіжної субкультури в цілому.

Подальші перспективи дослідження цієї проблеми зумовлюють теоретичне обґрунтування ролі соціального середовища у музичному впливі на молодіжну субкультуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борев Ю. Эстетика / Юрий Борев. – М. : Политиздат, 1988. – 496 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, 3. В. Огороднійчук. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Выготский Л. Психология искусства. Анализ эстетической реакции / Лев Выготский. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Лабиринт, 1998. – 416 с.
4. Дроздова М. Психология искусства : навч. посіб. [для студентів] / Марина Дроздова. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. – 104 с.
5. Дряпіка В. Орієнтації студентської молоді на цінності музичної культури (соціально-педагогічний аспект) / Володимир Дряпіка. – Київ–Кіровоград : Державне Центрально-Українське вид-во, 1997. – 215 с.

6. Общая психология : учеб. пос. [для студ. пед. ин-тов] / под ред. В. Богословского и др. – М. : Просвещение, 1973. – 352 с.
7. Пушкарь В. Субкультурні особливості сприймання музичних творів : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01 / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 18 с.
8. Ростовський О. Педагогічні основи керування процесом музичного сприймання школярів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ін-т пед-ки АПНУ. – К., 1994. – 48 с.
9. Семашко О. Соціологія мистецтва : навч. посіб. / Олександр Семашко. – 2-е вид., випр. і доп. – Львів : Магнолія плюс, 2006. – 244 с.
10. Теплов Б. Психология и психофизиология индивидуальных различий : избранные психологические труды / Б. Теплов. – М. : Москов. психолого-социальный институт ; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 640 с.
11. Шульгин В. Искусство и личность в системе средств массовой информации и пропаганды / Вячеслав Шульгин. – М. : Знание, 1979. – 64 с.
12. Юнг К. Психоанализ и искусство / К. Юнг, Э. Нойманн. – М. : REFL-book, К. : Ваклер, 1996. – 304 с.

ЮЛИЯ ЛЫСЕНКО

РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В КУЛЬТУРНОМ РАЗВИТИИ МОЛОДЕЖИ

Исследовано влияние музыкального воспитания на молодежную субкультуру, определена его роль в культурном развитии новой генерации. Рассмотрены условия формирования музыкальной культуры подростков.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, социальность, подростки, музыкальная культура, музыкальный вкус.

ULIYA LISENKO

THE ROLE OF MUSICAL TASTE IN DEVELOPMENT OF CULTURE OF YOUTH

The role of musical taste in development of musical culture of new generation is determined. The reasons of decrease and conditions increase of a level the teenager's music culture are considered.

Keywords: musical education, sociality, teenagers, musical culture, musical taste.

Одержано 3.09.2010 р., рекомендовано до друку 2.11.2010 р.